

LEKTORI JELENTÉS

SZABÓ ISTVÁN MIHÁLY „MAGYAR ŐSTÖRTÉNET- TUDOMÁNY: KRITIKAI AMBÍCIÓK SZAKTUDOMÁNYI ISMERETEK NÉLKÜL. VÁLASZ SIMON ZSOLTNAK IS” CÍMŰ KÉZIRATÁRÓL

Bálint Csanád

régész, az MTA levelező tagja
az MTA Régészeti Intézet igazgatója

A *Magyar Tudomány* szerkesztőségébe beküldöttek sorában a mind műfaját, mind tudományos elmélyültségét nyilvánvalóan rendkívülinek számító kéziratról csak olyan lektori jelentést tudok írni, ami – a *Magyar Tudomány* szerkesztőségében megszokottakkal összehasonlítva nyilvánvalóan – szintén rendkívülinek számít. A jelen kézirattal a most következő részletességgel kizárólag a Szerzőnek az életművével elért tudományos teljesítménye iránti elismerésem jeleként foglalkozom.

Szabó István Mihály kézírata válasz kíván lenni a Simon Zsolt által a *Mundus* Kiadónál megjelentetett könyvéről írt és a *Magyar Tudományban* megjelent kritikára. A Szerzőnek a magyar őstörténettel foglalkozó, sok tudományban való elmélyültségében a könyvéhez képest nem állt, mert az eltelt egy hónap alatt természetesen nem állhatott be változás.

Szabó István Mihály az MTA rendes tagja az MTA Történettudományi Intézetében (nem „a budaiban”, mint Válaszában írja, ti. nincsen *másik* MTA Történettudományi Intézet) – 2003. január 14-én tartott előadásával minden előzmény nélkül berobbant a magyar őstörténet kutatásába. A Jakobinus Terem zsúfolásig megtelt történészekkel, régé-

szekkel, finnugristákkal, turkológusokkal, néprajzosokkal, antropológusokkal, és jelen voltak a tömegtájékoztatók emberei is. (A genetikusokon kívül hiányoztak viszont a Szabó István Mihály általa magyar őstörténetkutatásban olyannyira hangsúlyozott fontosságú természettudományos diszciplínák képviselői!) A várakozást az indokolta, hogy köztudott: a különféle természettudományok egyre nagyobb számban és intenzitással kapcsolódnak bele a történeti múlt felderítésébe. Elvileg elképzelhető volt, hogy a talajökológia és mikrobiológia specialistája révén most egy újabb diszciplína vonul be a magyar őstörténet kutatásába. Amikor azonban a bevezető mondatok után bejelentette, hogy a magyar és a finnugor őstörténetre vonatkozó irodalmat a felesége gyűjtötte össze egy fél év alatt az internetről, a hallgatóság felhőrdült – ez ui. minden, a kérdéskörben érintett szakember számára elképzelhetetlen. Negyed óra elteltével a hallgatóság kezdett elszállingózni, a Magyar Rádió mellett ülni munkatársai döbbenetesen kérdezgetett, hogy erre egyáltalán hogyan kerülhetett sor. Amint azt Róna-Tas András, a MTA rendes tagja a hozzászólásában tanáros szigorúsággal felsorolta: az előadó a tematikában legalapvetőbbnek számító szakirodalmat sem ismerte.

Szabó István Mihálynak az előadás után e témakörben megjelentetett könyvében a Róna-Tas András által említettek egy része – bibliográfiai szinten – már jelen van, de a forráskritika mint olyan és a sokféle magyar őstörténeti diszciplína módszertana változatlanul ismeretlen maradt előtte. Járatlan maradt a többi tudományban is, miközben például végzetesen összekeveri a paleontológiát az emberiség és a magyarság őstörténetével (ez valójában három, egymástól nagyon különböző diszciplína), továbbra sincs tisztában azzal a rendkívül nagy irodalommal, például amelyik régészeti kultúrák és nyelv kapcsolatát elemzi (kétkem, hogy a Szerző *szakfolyóiratban* képes lenne azt a kijelentését szakszerűen kifejteni, miként egyeztethető össze Colin Renfrew és Marija Gimbutas elmélete [mit tud vajon a gödörsíros kultúra kronológiájáról, ami a kérdéskör egyik sarokpontja?!]), nem beszélve ezeknek embertani típusokkal való összekapcsolhatóságáról.

Kijelentő módon hivatkozik „Hunn amerikai kutatóra”, aki „az europid anatómiájú Kennewick-i embert (csontleletei mintegy 9000 évesek) a mai Brit-Kolumbia területére Ázsián át bevándoroltnak és *történeti etnikai, biológiai-környezettani vizsgálatai alapján penut nyelvűnek* valószínűsítette” (én szedtem dőlten, B. Cs.) – meglehet, „Hunnamerikai kutató” az amerikai őstörténetkutatásban ugyanolyan elismertségnek örvend, mint a Szerző a magyarban. (Ugyanez állhat mindazokra, akik a szkíták között uráli nyelvűeket [??] is feltételeznek.)

A brit szigetek történetében való elmélyültségét mutatja, hogy a piktekkel (és nem „pickt”! [a témában járatosak tudják, hogy e néprév a latin ‘pictus’-ból származik, föl sem merülne tehát bennük, gépelési hibaként sem, hogy egy *k*betűt toldjanak bele]) kapcsolatos kutatási helyzet illusztrálására a népszerű *Webster Dictionary*-hez fordult, s nem az elmúlt évtizedekben megjelent tudományos

monográfiák valamelyikéhez.¹

Határozott fogalmazása ellenére ez a helyzet a Kárpát-medence ősrégészetével kapcsolatban is, ti. amikor a „Dunai kultúráról” ír.

A horvátok Balkánra történt vándorlása, a lengyel nyelv kialakulása idejét illetően nem egyszerűen „Simon támaszkodik más forrásra”, mint ő, hanem Simon a nemzetközi kutatás általános álláspontját írta itt le.

Ki az az „Erdélyi”, aki szerint „a vogulok és osztyákok eredeti paleoszibériai nyelvüket ... urálira cserélték”? Remélem, hogy a Szerző itt nem Erdélyi Istvánra hivatkozik, aki ui. régész és a kora középkorral – tehát nem az uráli nyelvészettel – foglalkozik!

Nem hiszem, hogy léteznék a világon nyelvész, antropológus, nyelvpszichológus, aki osztaná a Szerzőnek azon nézetét, hogy „a beszélt nyelv biológiai tennék”.

Wiik, Künnap és Pustay elmélete bizony nem egyedül Simon Zsolt szerint kapott megsemmisítő kritikát, mint ezt a Szerző írja, hanem azt egyszerűen az uralisztika *nemzetközi* kutatása egészében nem fogadja el. Szó sincs arról, hogy az „a magyarok modern genetikai alapokon történő leszármaztatásával szembenállóknak” volna „vörös posztó”, hanem a tudományos világnak van róla negatív véleménye. Ezek a megfogalmazásai arról is árulkodnak, hogy e kérdésekről a Szerzőnek tulajdonképpen csak Simon Zsolt írása és nem a szakirodalom ismerete révén van tudomása – ha nem a tudományosság igényével lépne föl, senki sem vetné ezt

¹ A Webster használatával szemben álljon itt egy ízelítő a tudományos irodalomból: Ball, Martin J. and James Fife, eds. *The Celtic Languages*. London, 2001; Forsyth, K.; “Language in Pictland - The Case Against ‘Non-Indo-European Pictish’” in: *Studia Hameliana* #2. Utrecht 1997; Bruford, A.; “Trolls, Hillfolk, Finns, and Picts: The Identity of the Good Neighbors in Orkney and Shetland.” In: *The Good People: New Fairylore Essays*. Peter Narváez, ed. New York and London 1991, 116–141.; Laing, L., Laing, J.; “The Picts and the Scots” London 1993; Cummins, W. A.; “The Age of the Picts” Stroud: Alan Sutton (1995) Rev. David Rollason in *Early Medieval Europe* #6 (1997), pg. 126; Foster, S. M.; “Picts, Gaels, and Scots” London 1996.

a szemére, hiszen nem is lehetne bárkitől is elvárni, hogy egy teljes életet egy másik tudomány művelésében eltöltve, *egy sor nagyon másik mindegyikében egy szempillantás alatt teljes ismerettel rendelkezék!* Ezt mutatja az is, amikor a Szerző fölveti, hogy „Talán érdemes megkérdezni, hogy vajon e magyarul kimért csapásokat az érintett északeurópai [sic!] és orosz szerzők egyáltalán észrevették-e?” – nos, a magyarul megjelenteket bizonyára nem, de a nemzetközi folyóiratokban, idegen nyelveken megjelentetteket feltétlenül; ez utóbbiakról sincs a Szerzőnek tudomása.

A Szerző többször hivatkozik a történeti genetikában folyt kutatásokra. Legyen szabad ehhez egy olyan intézet igazgatójaként hozzászólnom, amelyik Közép-Európában elsőként létesített genetikai laboratóriumot, mégpedig kizárólag régészeti korokból származó mintákat feldolgozót. A Magyar Tudományos Akadémia épületében 2005. június 6-án első alkalommal tartuk a tudományos nyilvánosság elé az MTA Genetikai Intézete és Régészeti Intézete közösen végzett vizsgálatainak eredményeit; ezek közel félszáz, olyan szekvenciára támaszkodnak, amelyek 9-11. századi minták – nem recens populációból származók! – alapján készültek. Ez utóbbi tény rendkívüli jelentőségéről a Szerzőnek lehet némi ismerete: hogy ilyen honfoglalás kori csontanyagon még egyáltalán nem készült, hogy ez a szám a történeti genetikában milyen hatalmasnak számít (hány mintavétel kellett ahhoz, hogy ennyi sikeres legyen, és hogy a szekvenciákat egyáltalán el lehessen végezni!). Az eredményeinket írásban még nem tettük közzé, de a Szerző tudhatja, hogy azok mekkora horderejűek lehetnek. Azt viszont már nyilvánvaló módon nem tudja, hogy az általa perdöntőnek tekintett L. L. Cavalli-Sforza és O. Semino és társainak munkái micsoda történeti tájékozatlanságokkal vannak tele. Az utóbbiakkal kapcsolatban itt csak egyetlen kérdés: mik azok a minták,

amelyekre e tudóscsoportok a magyarokkal kapcsolatban támaszkodtak? Hol, mikor készültek? Ti. azok közöletlenek! Amennyiben azonban olyanok, amilyenekre Czeizel E. támaszkodott (részben budapesti lakosság körében gyűjtöttek), akkor azok történeti értéke bizony roppant szerény. Az első *történeti* genetikai kutatások közzétételéig tehát igen nagyfokú óvatosság ajánlatos a genetikai eredményeire történő hivatkozások során! A Szerző szemmel láthatólag nem tudja továbbá azt sem, hogy micsoda módszertani problémákkal terhelt a genetikai kutatások etnikai értelmezése – bizony, e természet-tudományos kutatás történeti értékeléséhez sokféle bölcsész-tudományi képzettség szükségeseltetik! (Ezért folytatja a kutatásait *közösen* az MTA Genetikai és Régészeti Intézete.) Arról sincsen továbbá tájékozottsága a Szerzőnek, hogy az etnosz világszerte folyó kutatása miként vélekedik arról, hogy mi „jellemzi” egy népet, és melyek annak kutatásában az egyes diszciplínák előtt álló lehetőségek és korlátok.

A szerző nem tartja be a tudományos etika egyik alaptörvényét: a vitacikk terjedelme nem lehet hosszabb a vitatotténál. Kéziratában utcai pongyolaságok („nem igazán”, „nem kifejezetten”), nyelvtani hibák („hadakozása... tájékoztatlansága az igazi oka”, „melyek szülésekor... vak vezette... világtalant”), helyesírási hibák („Ílymódon”, „a históriában adott ellenvéleményemre”, „északeurópai”, „keleteurópai”, „Kárpátmedence”, „kulturális”), ismétlődés („átlagnyelv” [mi az???]) fordulnak elő. Az pedig a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjától igazán elvárható volna, hogy egy tagtársát mindenképpen másként nevezze meg, mint pusztán „Michelberger műszaki akadémikus”. Vitastílusa mind Simon Zsolt, mind Róna-Tas András személyével kapcsolatban személyeskedő, a Róna-Tas Andrással való vitája nem is ide való. Hogyan tartozhatik ide továbbá a Hazai György – Róna-Tas And-

rás, Berta Árpád között lezajlott vita? Végül: mit takar „az Akadémia vagy társult intézetei” (én szedtettem dőlten, B. Cs.) kifejezés?

Bár van az írásában egyetlen pont, amelyben Szabó István Mihállyal messzemenően egyetértek („Az Akadémia tagjainak morális kötelessége: nem szembehelyezkedni nemzeti értékeinkkel és érdekeinkkel”), leszögezendőnek tartom, hogy a politizálást a *Magyar Tudomány* hasábjain megengedhetetlennek tartom. (Személyes véleményem szerint az MTA tagjainak magától a nyilvános politizálástól is távol kell[ene] tartaniuk magukat, mindenesetre nemcsak az MTA vezetése, de maga a tudomány is pártsemleges. Tudom azonban, hogy ezzel – különösen a mindennapi gyakorlatot illetően – kisebbségi nézetet képviselek.)

A kézirat a magyar őstörténet kutatásában tudományos szempontból elfogadhatatlan színvonalú, és a hangneme, valamint a politikai töltete miatt szintén nem méltó a *Magyar Tudomány* hasábjaihoz. Amennyiben a tisztelt Szerkesztőség úgy dönt, hogy nem javasolja a megjelentetését, akkor – sajnos – várható, hogy a Szerző olyan publikációs és tömegtájékoztató fórumhoz fog fordulni, amely a tudománytól távol esik, ugyanakkor az szencziációt keresve vagy politikai érdektől hajtvá kapva-kap majd rajta. Ez a tudománynak lenne hatalmas vesztesége, s végtelenül nagy kár lenne, ha a Szerző ezt a lépést megtenné.

A mai nap évfordulója egy visszaemlékezésre készítet. 1956 októberében Apám egy ismerőse mondta a szegedi pártbizottság titkárának, akinek az eredeti foglalkozása suszter volt: „maga azelőtt nagyon jó cipőket csinált”. (Sok verést és börtönt kapott érte.)

Exkurzus. F fiatal korom óta találkozom gimnáziumi tornatanárok, főkönyvelők, gépészmérnökök stb. sorával, akik mind megfejteti akarják a magyar őstörténet alapkérdéseit, miközben az azokkal foglalkozó tudományok egyikének alapjait

sem ismerik. Azóta foglalkoztat, hogy mi indíthatta, indíthatja őket (a felsorolt foglalkozásuk alatt egy-egy családtagomat [is] értem) erre, hogyan képzelhették, képzelhetik, hogy egy tudományos problémához mindennemű képzettség nélkül egyáltalán hozzászólhatnának? A szertetlen kémia, a kombinatorika, az épületstatika, a nefrológia stb. tudományához miért nem merészelnek ugyanilyen szakértelemmel hozzászólni?! Attól tartok, hogy azért, mert azoknál már a legelső másodpercben: talán már a cikk címének vagy legelső mondata olvasásánál nyilvánvaló volna a hozzáértésük teljes hiánya, míg ezekben a bölcsész tudományokban olyan szép magyar mondatok sorjáznak egymás után, amelyek minden szava specializáció nélkül is érthető és még *tartalmlag* is tökéletesen felfogható – csak éppen a mindazok mögött rejlő adattömeg, az azok felhasználásának és egymáshoz kapcsolásának a *módszertana* ismeretlen előttük.

Szabó István Mihály ezen magatartása előtt viszont a legteljesebb értetlenséggel állok, mert ő maga is, egyetemista korától kezdve, lépésről lépésre, fegyelmezetten ismerte meg azt, hogy miként lehet elmélyülni egy tudományágban. Kezdként lehettek abban világmegváltó gondolatai – olyankor mindnyájunknak voltak a saját diszciplínánkkal kapcsolatban –, de mind az önkritikája, mind a tudományos környezete nem engedte meg azok nyilvánosságra hozatalát, majd a megismerésben fokozatosan előrehaladva jutott el egyre nagyobb tudományos mélységekig és pozicionális magaslatokra. Ugyanezért mindig tudta, tudhatta azt, hogy mikor, milyen tudományos kérdések tehetők fel (és milyenek nem), hogyan lehet és szabad azokra válaszolni, és erre hallgatók százait tanította. Hogyan gondolhatta hát egy pillanatig is komolyan azt, hogy – nem fiatalon és rendkívül rövid idő leforgása alatt! – egy sor másik tudomány *legfőbb* kérdéseivel

kapcsolatban egyszerűen megalapozott véleményt alkothat? Az indoeurópai és az összehasonlító nyelvészetet, a turkológiát, a finnugrisztikát, az iranisztikát, az eurázsiai ősrégészetet, a történeti antropológiát stb. másfél évszázada művelik, mégpedig világszerte; maga a szakirodalom teljes elolvasása, feldolgozása is már csak egyikük esetében is legalább egy-két évtizedbe telik. Az pedig az egész világon általános gyakorlat, mégpedig a legkevésbé sem egyedül a magyar őstörténet kutatásában, hanem valamennyi tudományban, hogy mindig a részletproblémák tárgyalása felől haladunk mind tovább és tovább az átfogó kérdések megvitatásához, s annak során az eredményeinket, megállapításainkat konferenciákon, referált folyóiratok hasábjain *folyamatosan* tárjuk a nemzetközi kutatás kritikája elé. Nem lehet Pallas Athénéhoz hasonlóan, egyetlen szempillantás alatt, teljes fegyver-

zetben, azonnal a végső kérdések megoldása szándékával a tudományos színre lépni! Ezt a tisztelt Szerző egészen természetesen tökéletesen tudta, maga is gyakorolta és biztosan be is tartatta az eddigi munkássága során, de hogyan, miért gondolhatta most azt, hogy ez más tudományok esetében nem így van?! Ez a magatartás vagy irreális önbi-zalomnak, vagy az indoeurópai és magyar őstörténet kutatásában részt vevő sok tudomány lenézésének a megnyilvánulása; mindenesetre ezek egyike sem illik bele a tudományosság rendszerébe.

A helyzet végtelenül lehangoló, mert ha a Szerző olyan tudományterületekre merészkedik, amelyekhez nincsen képzettsége, akkor a Magyar Tudományos Akadémia egyik rendes tagja az akadémikusi rangjával (visszaélve) a tudománytalanság terjedéséhez járul hozzá. Szabó István Mihály felelősége hatalmas.

